

Такого ясновельможного пана, як Хорікава, мабуть, споконвіку не було на світі та чи ще й буде. Подейкують люди, нібито його матінці, як він мав уродитися, уві сні святий Дайітокумьоо[23] привидівся. Як не є, а ще змалечку пан Хорікава анітрохи не був схожий на звичайних людей. Чого тільки він не витівав за своє життя! Ми просто дивом дивувалися. А який палац собі вибудував! Розкіш, велич – не знаю навіть, як і сказати. А всередині пан Хорікава загадав його так розмаїто оздобити, вишукано опорядити, що, кажуть, витонченим смаком міг би позмагатися з самим Ші Хуаньді або Янді[24]. Та це, як каже прислів'я, однаково, що сліпому навпомацки про слона судити. Звісно, ясновельможний пан Хорікава старався не тільки задля власної слави. Ба навіть навпаки – його щедre серце жадало вділити тої краси й простолюдові, прагнуло втішатися нею з усім ясним світом.

Кажуть, одного разу в храмі Нідзьо пан Хорікава ненароком попав на бенкет нічних духів, але вийшов звідти живий і здоровий. А якось насварився на привид садайдзіна[25] Тору, який щоночі прилітав на Третю східну вулицю у палац Кавараноін, знаменитий мальованим краєвидом Сіоґама в Мітіноку, і той привид, кажуть, відтоді перестав людей турбувати. От як усе корилося панові Хорікаві! То хіба ж дивина, що в той час у столиці всі – старе й мале, чоловіки й жінки – шанобливо схиляли перед ним голови, як перед Буддою, що зійшов на землю у людській подобі? Одного разу по дорозі додому, коли пан Хорікава вертався із свята сливового цвіту в імператорському дворі, бики, впряжені в його карету, покалічили якогось дідуса, що саме проходив, і той лише руки склав та подякував за щедрu ласку.

О, скільки було тих історій, що про них люди говорили за життя пана Хорікави та й довго ще розповідатимуть по його смерті! Що пан Хорікава на бенкеті роздарував гостям тридцять коней білої масті; що віддав свого улюбленого слугу на палі для мосту Наґара[26]; що мандрівному китайському ченцеві, який навчав людей лікувати, дозволив вирізати на

стегні чиряка – та, зрештою, хіба все перелічиш? Щоправда, з-поміж безлічі історій з життя пана Хорікави жахливішої за ту, що стосується картини "Муки пекельні" (цей неоціненний твір ще й досі висить у панському домі), здається, не було. Навіть сам ясновельможний пан, завжди такий врівноважений, незворушний, і той був приголомшений. Що й казати, а ми, слуги, з того страху мало не повмирали. Я, приміром, служу в пана двадцять років, але ще не бачила такого страшного видовиська.

Та, перш ніж про це повести мову, треба розказати про маляра Йосіхіде, який намалював "Муки пекельні".

II

Можливо, ще й нині живуть люди, які пам'ятають того Йосіхіде. То був видатний маляр – іншого, хто б так майстерно володів пензлем, годі було знайти. Коли сталася та подія, йому вже бралось до п'ятдесяти. Він був невисокий, худорлявий, – одна шкіра та кості, – натурою злостивий. Щоразу, як навідувався до пана Хорікави, одягався в темно-жовте карігіну[27], голову покривав момієбосі. Як на свій вік, то губи мав занадто червоні, тим-то враження від нього було моторошне, як від звіра. Хтось казав, що Йосіхіде облизує пензель, а тому на губи йому налипла червона фарба. А чи це правда – хто зна? А один ще лихіший язик пустив чутку, що поставою і вдачею Йосіхіде геть-то скидається на мавпу й навіть прозвав його Сарухіде[28].

Якщо вже зайшла мова про те прізвисько Сарухіде, то ось що треба сказати. У палаці пана Хорікави за камеристку віднедавна служила п'ятнадцятирічна донька Йосіхіде, дуже приязна й лагідна дівчина, не те що її рідний батько. Може, тому що рано втратила матір, вона завжди співчувала чужому горю, як на свій молодий вік була тямущою і послужливою. За це її любили і камеристки, і сама управителька двору.

Якось з провінції Тамба нашому панові подарували приручену мавпу і панич-бешкетник, швидкий до різних витівок, приклав до неї ім'я Йосіхіде. Мавпа була велика штукарка, тож нове ім'я до неї пристало, веселячи і придворних, і челядь. Якби у дворі тільки сміялися з мавпи... А то ж бувало, як мавпа вилізе на сосну в саду або забруднить в покоях татамі, на неї глузливо кричать: "Йосіхіде! Йосіхіде!"

Якось, тримаючи в руці лист із сливовою гілзкою[29] для пана Хорікави, донька Йосіхіде проходила довгою терасою, як незнацька з далеких дверей навпроти прожогом вигулькнула мавпа. Звір'яті зовсім не кортіло, як завжди, видряпуватися на колони, воно кульгало, волочачи одну, очевидно, звихнуту ногу. Слідом за мавпою, розмахуючи прутиком, біг панич і кричав: "Стій, злодіячко! Стій! Я тобі покажу, як красти мандарини!" Вздівши це, донька Йосіхіде на якусь хвилю розгубилася, та коли мавпа припала до подолу хакама[30] і жалісливо завищала, серце в дівчини защеміло від болю за бідолашне звірятко, – і вона, притримуючи однією рукою сливову гілзку, другою спритно відхилила рукав кімоно, що пах фіалками, ніжно притулила до себе мавпу і, звільна вклонившись паничеві, розважно мовила: "Коли ласка, пробачте йому. Воно ж бо дурненьке звірятко". Збуджений біганиною панич невдоволено скривився і, тупнувши кілька разів ногою, відрубав: "А навіщо обставати за цю мавпу? Вона злодіячка, мандарини поцупила". – "Але ж, любий паничу, вона – дурненьке звірятко, – ще раз повторила дівчина і, гірко всміхнувшись, додала рішучіше: – А крім того, мавпочку прозивають Йосіхіде, тож її покарати – все одно, що познуватися над моїм вітцем. Такого я не переживу". Панич стояв ні в сих ні в тих і мимоволі поступився: "Ну, якщо ти благаєш за батька, то я хоч-не-хоч прощу цій мавпі". По цих словах він кинув прута і зник у тих дверях, звідки й появився.

III

Відтоді донька Йосіхіде заприятлилася з мавпочкою: гарненькою червонястою стрічкою дівчина почепила їй на шию золотий дзвіночок – подарунок ласкавої панночки, доньки добродія Хорікави – і звірятко ані

на крок від неї не відходило. А коли одного разу дівчина застудилася і злягла у ліжку, то мавпочка весь час сиділа в головах коло неї і, здавалось, сумовито гризла нігті.

І дивна річ: після тої пригоди з паничем уже ніхто не дратував мавпи, ба навпаки – всі почали її любити. Нарешті, й панич іноді кидав їй хурму або каштана, а як забачить, що який служка штурхнув мавпочку ногою, то неодмінно вилає його. Кажуть, сам ясновельможний пан Хорікава, як дізнався про синову витівку, звелів доньці Йосіхіде прийти на аудієнцію. І звісно, довідався, чому дівчина так полюбила мавпочку. "Ти – вірна донька. Ти заслужила винагороду", – похвалив пан Хорікава, подарував їй червоне акомє[31] і був вельми зворушений, як мавпочка шанобливо взяла одержу лапками, немов збиралась її оглядати. Щедрою ласкою до дівчини ясновельможний пан Хорікава прагнув віддячити їй за дочірню вірність і любов до рідного батька, а зовсім не домагався, аби вона стала його коханкою, як подекували люди. Та, зрештою, і ця поголка, мабуть, не була безпідставною, але про це я потім докладніше оповім. Тепер досить лише сказати, що не краса малярєвої доньки причарувала ясновельможного пана Хорікаву.

Хоча донька Йосіхіде й запобігла ласки в нашого пана, але, будши розважливою дівчиною, не розбудила підступних заздрощів у придворних. А навіть навпаки – відтоді частенько можна було бачити, як вона, пестячи на руках мавпочку, поруч з панською донькою виїжджає в кареті на прогулянку.

Та облишу я на деякий час доньку і розповім про її батька, Йосіхіде. Якось неждано-негадано всі у дворі полюбили мавпу, а от сам Йосіхіде нікому не подобався і нишком поза очі не переставали його обзивати Сарухіде. Та не лише у дворі його знелюбили. Панотець – настоятель з Йоґава – так його ненавидів, що, бувало, при одній згадці полотніє, наче вздрів нечистого на власні очі. (Кажуть, було за що: Йосіхіде, мовляв, зробив з того настоятеля посміховисько на картинці. Та хто зна, чи це правда? Хіба слугам можна вірити?) І так усюди,— хоч куди б ви пішли, – котилася про нього погана слава. І якщо хто і не згадував його лихим

словом, то це кілька його приятелів або ті, котрі бачили його картини, але не здогадувалися, яка він людина. А що Йосіхіде справді не тільки з вигляду був осоружний, але ще й мав ненависні людям вади, то в цьому сам винен: що посіяв, те й пожни.

IV

З-поміж усіх вад – скнарості й жадібності, безсоромності й лінощів – найсильнішими були гординя і шанолубство. Завжди на його виду наче було написано: "В усій Японії я найперший маляр". Якби тільки в живопису він інших зневажав... Ато ж він безперестанку виставляв на поглум людські звичаї і життєві приписи. Колишній підмайстер, що працював з ним протягом багатьох років, розповів, як одного разу, коли в господі одного вельможі уславлену жрицю Хіґакі відвідав дух і вона проказувала страшне провіщення, Йосіхіде, буцім глухий до слів віщунки, ретельно пензлем, що мав напихваті, змальовував її жахливе обличчя. А закляття духа – його аніскілечки не було видно в маляревих очах.

Тож не дивина, що така людина неподобно грішила: то обличчя богині Кіссьотен перемалював з нікчемної повії, то образів бога Фудо[32] надав рис запеклого каторжанина, а на докори байдужно відповідав: "Хотів би я знати, як же це мене покарають мальовані боги?" Ясна річ, учні зі страху за своє майбутнє не довго затримувалися в нього на навчанні. Одне слово, Йосіхіде був непевною, химерною людиною, хоч сам уважав, що в цілому світі зі свічкою годі шукати таку велику, як він, людину.

Мабуть, не варто й казати, що Йосіхіде в багатьох видах живопису перевершив не одного майстра. Але його картини манерою письма, колоритом геть різнилися від картин інших малярів, тим-то заздрісники з-поміж них розпускали лиху славу, мовляв, Йосіхіде – шахрай. Вони вихваляли Каванарі, Канаоку та інших стародавніх майстрів, казали, що їхній сливовий цвіт, намальований на дверях, місячної ночі наповнює повітря пахощами, а від зображених на ширмі придворних линуць звуки флейти. Що ж до картин Йосіхіде, то злі люди раз у раз натякали на

дивні, зловісні пригоди, з ними пов'язані. Приміром, вони казали, нібито, проходячи опівночі мимо брами храму Рюґайдзі, на якій висить картина Йосіхіде "Круговорот життя і смерті"[33], можна почути зітхання і плач небожителів. Ба навіть гірше – від картини відгонить трупами. Натякали, що всі придворні жінки, чиї портрети Йосіхіде малював на замовлення пана Хорікави, протягом яких трьох років переставилися на той світ, неначе від пошесті. Як послухати злих на язик людей, це ясно свідчить, що жінки стали жертвами чаклунської сили картин Йосіхіде. А він, непокаяний грішник, тим ще й пишався. Якось пан Хорікава мовив жартома: "Той чоловік, здається, полюбляє все страшне". На це Йосіхіде глузливо посміхнувся своїми червоними, як ніколи, губами й хвалькувато проказав: "Майстри-верхогляди ніколи не збагнуть краси страшного". І так не один раз той Йосіхіде вихвалявся перед нашим ясновельможним паном, що він, мовляв, найперший маляр в Японії. Тож не дивно, що учень, про якого я вже згадувала, поза очі ганив свого вчителя і прозвав його Тіраейдзю. Може, ви знаєте, та я все-таки нагадаю, що Тіраейдзю – ім'я чорта, якого в давнину привезли до нас з Китаю.

Однак і в такого жорстокого відступника, як Йосіхіде, була одна людина, яку він щиро любив.

V

То була його донька, камеристка. Йосіхіде любив її нестямно. Я вже казала, що дівчина була лагідної вдачі, вірна і слухняна донька. Але, мабуть, не меншою була і його прихильність до неї. Хіба не диво, що той чоловік, такий скупий на пожертви храмові, не шкодував грошей ні на вбрання, ані на коштовні прикраси доньці. Він любив її тільки собі на втіху і навіть у голові не покладав колись видати її за доброго зятя. Ба навіть навпаки – коли б хтось наважився залицятися до доньки, то він ладен був зібрати ватагу горлорізів і в нічній пітьмі добряче надсадити йому бебехи. Тож, коли за рекомендацією пана Хорікави доньку настановили камеристкою, то старий батько негайно попросив аудієнції у пана й виказав йому свою незгоду. Мабуть, з того, що люди бачили, й пішла чутка, нібито пан Хорікава захопився красою дівчини й анітрохи не

зважав на невдоволення Йосіхіде. Навіть якщо ця чутка брехлива, то, однак, незаперечним є те, що всім серцем Йосіхіде прагнув, аби донька полишила нову службу. Одного разу, коли за наказом нашого ласкавого пана з улюбленого панського отрока Йосіхіде майстерно змалював немовля Мондзю[34], пан Хорікава промовив: "Я звелю тобі віддячити. Скажи, не соромся, яку винагороду ти б хотів дістати?" На ті слова Йосіхіде шанобливо вклонився, трохи подумав, а відтак безбоязно проказав: "Як ваша ласка, то звільніть доньку від служби в палаці". Де ж це чувано, щоб отак нечемно нехтувати панською ласкою? Якби донька Йосіхіде служила в когось іншого... А то ж у палаці нашого ясновельможного пана їй велося любо-мило. Певна річ, настрої нашого великодушного пана Хорікави зіпсувався, він якусь хвилю мовчав, а потім, глянувши прямо в вічі Йосіхіде, відрубав: "Цього не буде", – і миттю покинув гостя. Такі випадки траплялися, мабуть, не один раз.

Я собі добре тепер пригадую, як після кожної такої зустрічі з Йосіхіде погляд нашого ласкавого пана дедалі холоднішав. А дівчина тим часом – мабуть, побоюючись за батькове життя, – частенько в покоях камеристок кусала краєчок рукава й безпорадно хлипала. Відтоді щораз більше ширилася поголоска, що, мовляв, пан Хорікава закохався в доньку Йосіхіде. Казали також, що й думка замовити картину "Муки пекельні" зродилася в голові нашого пана тому, що дівчина не хотіла вволити його волю.

Як на мене, то ясновельможний пан Хорікава не відпускав доньку Йосіхіде зі співчуття до її долі. Він, очевидячки, вважав, що їй привільніше, не зазнаючи біди, житиметься в його палаці, ніж удома зі свавільним батьком. Певна річ, ясновельможний пан наш виявляв ласку до покірливої дівчини, але що він намагався зробити її своєю коханкою, – це, мабуть, вигадка.

Та годі про це, за розповіддю про доньку мало не забула про самого Йосіхіде. Не можу сказати, що надумав пан Хорікава, але якось несподівано викликав до себе Йосіхіде й загадав намалювати на ширмі картину "Муки пекельні".

Як згадаю про "Муки пекельні", перед очима зринає страшне видовище.

Перш за все композицією картина Йосіхіде цілковито відрізняється від подібних творів інших майстрів. В одному кутку ширми видніють невеличкі постаті десяти володарів пекла та їхніх слуг, а далі, на всьому обширі картини, клекотить, вирує страшне полум'я, здається, що "меч-дерево" палахкотить. Всюди, куди не глянь, знавіснілий вогонь, а посередині у вигляді знака мандзі[35] валує дим чорної туші, рвійно злітають золотим порошком іскри. Лише де-не-де на тому вогненному тлі вирізняються жовті й темно-сині цяточки китайської одежі пекельних суддів.

І цієї майстерності вистачило б, щоб вразити людське око. Та перед вами не звичайна картина пекла, де у вогні мучаться прості грішники. Ви питаєте чому? Атому, що серед безлічі грішників Йосіхіде помістив людей різного стану – від найбагатшого вельможі до найзлиденнішого жебрака: статечних аристократів у строгій одежі, знадлих дворянок у шовках, богомільних буддійських ченців з чотками, служок в аспіда[36], струнких служниць, ворожбитів із своїм причандаллям – та, зрештою, хіба всіх перелічиш? Серед того вогняного й димового вихору пекельні воїни з бичачими й кінськими головами люто накидаються на людське стовпище, яке, немов підхоплені бурею листочки, розлітається на всі боки. Ось жінка – здається, жриця – з покарлюченими, як у павука, руками та ногами. А он проштрикнутий у груди алебардою чоловік – напевне, воєвода – висить догори ногами, як кажан. А скільки було тих тортур! Здавалось, кожному свої: котрого шмагали залізними нагайками, котрого душила велетенська брила, яку й тисяча чоловік не подужала б, хто мучився в дзьобі страхітливого птаха, а хто – в зубах отруйного дракона.

Та найстрахотливіше враження справляла карета: злегка черкнувшись гострої, мов звірячі ікла, вершини меч-дерева (його гілля

протикало тіла грішників), вона падала вниз, з-під розмаяної пекельним вітром бамбукової завіси проглядала розкішно зодягнута, схожа на фрейліну жінка – її довге волосся плюскотіло серед полум'я, відхилена назад голова відкривала білосніжну шию, а тіло корчилося від болю. Все – і карета у вогні, і жіноча постать – породжувало страх перед пекельними муками, та осереддям жаху від усієї картини, здавалось, була тільки жінка. Картина була намальована настільки талановито, що людям, які на неї дивилися, мимоволі вчувався людський зойк.

О, це була незвичайна картина! І щоб її звершити, треба було тої жахливої події. Бо інакше, хто, нехай навіть Йосіхіде, зміг би так яскраво передати пензлем всі муки пекла? Йосіхіде дорогою ціною, людським життям, удалося закінчити цю картину на ширмі. А пекло, що його він, найперший маляр в Японії, змалював, – це пекло, в яке сам упав.

Можливо, досі я занадто квапливо й перескаком розповідала про "Муки пекельні". То вже тепер розкажу до ладу й вернуся до того часу, коли Йосіхіде дістав замовлення намалювати цю картину.

VII

Відтоді збігло яких п'ять-шість місяців, а Йосіхіде жодного разу не з'являвся у дворі – він заходився працювати над картиною. Хіба не дивною видається його любов до доньки, якщо він забув про неї, тільки-но вирішив: "Берусь до роботи". Той самий підмайстер, що про нього я раніш уже згадувала, казав, що вчителя, як тільки він хапався до роботи, наче лисиця зачаровувала[37]. Бо й справді, була чутка, ніби Йосіхіде здобув собі славу видатного маляра, давши обітницю богові щастя. Про це, дехто казав, свідчить хоч би те, що в його майстерні нишком можна було підгледіти не одного привида лисиці, а цілі зграї. Отож, як Йосіхіде брався за пензель, то про все забував, а тільки думав, як би докінчити картину. І вдень, і вночі замикався в кімнаті – світа Божого не бачив. А надто, коли малював "Муки пекельні" – тоді він жив, як у гарячці.

Та не завжди Йосіхіде працював – скажімо, розтирав таємничі фарби або ретельно змальовував своїх учнів, перевдягнутих у суйкан, каріґіну чи в якесь коштовне вбрання – в затемненій кімнаті при світлі лампадки. Навіть раніше, до "Мук пекельних", він був здатний ще на багато що. Приміром, коли Йосіхіде працював над розписом "Круговорот життя і смерті", то не обходив осторонь трупів на дорозі, як це роблять звичайні люди, а сідав коло них і перемальовував, не минаючи й волосинки, їхні руки й ноги. Все-таки, ви, мабуть, не збагнете, яка гарячка поїняла Йосіхіде, коли він узявся до картини "Муки пекельні". А розповісти про все докладно, з подробицями, часу не вистачить. Тож передусім про найголовніше.

Якось, коли один з учнів Йосіхіде (про нього я вже згадувала) розтирав фарби, несподівано в кімнату заходить майстер і каже: "Я хочу опівдні трохи поспати. Але останнім часом мені не дають спокою погані сни..." Підмайстер не побачив нічого дивного в цих словах, а тому, й далі перетираючи фарби, відповів: "Гаразд, лягайте спати!" А Йосіхіде, зовсім посмутнівши, якось сором'язливо попросив: "Тож посидь біля мене в головах, коли я спатиму". Учня вельми здивувало, що майстер лякається сну. А що виконати прохання не було важко, то він погодився: "Добре, посиджу". Відтак, завагавшись на мить, Йосіхіде стурбовано наказав: "Негайно йди в задню кімнату і, поки я спатиму, нікого з учнів сюди не впускай". Того дня кімната Йосіхіде, замкнена, як уночі, освітлена тьмяним світлом лампадки, навкруги була обставлена ескізами на ширмах. Отож, коли підмайстер зайшов у ту кімнату, Йосіхіде, підклавши руку під голову, спав міцним сном перевтомленої людини. Та не минуло й півгодини, як учень почув якийсь незбагнений, моторошний голос.

VIII

Спочатку то було лише нерозбірливе шамкання, та за якусь хвилину підмайстер розрізнив окремі слова – здавалось, ніби людина потопає і, захиляючись водою, кличе на порятунок. "Кажу тобі, прийди". – "Куди? Куди прийти?" – "У пекло. У пекельну безодню". – "А хто ти? Хто?" – "А як ти гадаєш – хто?"

Учень несамохіть перестав розмішувати фарби, а злякано витріщився на вчителя: зморщене лице Йосіхіде сплотніло, взялося краплями поту, а щербатий рот із смагкими губами широко розтулявся, як у засапаної людини. У роті, неначе прип'яте ниткою, щось сіпалося – то, очевидно, ворушився майстрів язик. Ясна річ, уривчасті слова злітали з того язика. "А як ти гадаєш, хто?" – "О, це ти. Я догадувався, що це ти. Ти прийшов по мене?" – "Атож, приходь до пекла. Там чекає на тебе моя донька".

У цю мить підмайстра взяв страх, йому здалося, ніби по ширмі попливли невиразні химерні тіні. Звісно, учень схопив Йосіхіде за руки і заходився щосили його трясти, але той і далі марив і ніяк не хотів розплющити очей. Тоді учень зважився і вихлюпнув майстрові на обличчя воду з кухлика, де полоскав пензлі. "Вона чекає, сідай у карету... Сідай у цю карету і приїдь до пекла..." По тих словах з уст Йосіхіде злетів стогін, неначе за горло його душили, відтак він розплющив очі (перед ним, мабуть, ще мріло химерне видиво) й раптом, як опечений, зірвався на ноги. Якусь хвилю широко розтуливши рота, він злякано невидючими очима втупився перед себе, а спам'ятавшись, суворо наказав учневі: "Тепер іди!" Підмайстер з гіркого досвіду знав, що в такому випадку не варто перечити, бо Йосіхіде неодмінно вилає. Тому мерщій вийшов з кімнати. Опинившись надворі, під ясним сонцем, він полегшено зітхнув, почувавши, ніби сам прокинувся від кошмарного сну.

Але такий випадок – це ще нічого. А от місяцем пізніше іншого підмайстра покликано у напівтемну кімнату, освітлену тьмяним світлом лампи. Коли той зайшов, Йосіхіде, покусуючи пензель, раптом сказав: "Маю до тебе прохання: роздягнись догола". Таке раніше, видно, траплялося, тому-то учень хутко скинув з себе одяг. А Йосіхіде, якось дивно насупивши брови, холодно додав: "Я хотів би побачити закуту в кайдани людину. Мені дуже шкода тебе турбувати, та чи не зробиш ти так, як я тобі скажу?" Хоч той учень зроду був сильний парубок – йому б не пензлем водити, а мечем орудувати, – а все-таки, видно, набрався страху, бо потім раз по раз повторював: "Я думав, що Йосіхіде збожеволів і хоче мене забити". А Йосіхіде, мабуть, набридло, що той мнеться. Не знати звідки взявся тонкий залізний ланцюг, Йосіхіде хижим птахом

кинувся учневі на спину, скрутив йому обидві руки, силоміць обмотав усе його тіло і люто сіпнув за кінець ланцюга, що бідолаха учень похитнувся і впав боком на підлогу.

IX

У ту хвилину могло здатися, що то лежить не підмайстер, а пляшечка з-під саке. Руки були так безжалісно перев'язані, що підмайстер міг хіба що ворушити головою. Залізний ланцюг стримав кров у жилах, і все тіло й обличчя почервоніли. А Йосіхіде байдуже: ходячи навколо цього схожого на пляшечку з-під саке тіла, він малював ескізи. Мабуть, не варто й казати, як мучився протягом того часу скований хлопець.

Та якби не трапилася несподіванка, його мукам не скоро настав би кінець. На щастя (а, може, доречніше сказати – на лихо) з-під глека в кутку кімнати, звиваючись, випливало щось схоже на олію. Спочатку воно скидалося на липку рідину, та, коли виблискуючи, поволі підповзло учневі до голови, він, мимоволі затамувавши подих, закричав: "Змія! Змія!" Тож і не дивно, що, як признався той учень, цієї миті йому здалося, ніби кров у жилах похолола. Адже змія, підповзаючи ще ближче, готувалась от-от уп'ястися язичком у стиснуте ланцюгом підборіддя. Такої несподіванки, мабуть, і сам Йосіхіде злякався. Кинувши пензель, він рвучко нагнувся, схопив змію за хвіст і підняв угору. Змія повисла вниз головою, звивалася, але ніяк не могла досягти його руки. "Через тебе зіпсував малюнок!" – роздратовано буркнув Йосіхіде, укинув змію у глек, а потім знехотя розв'язав ланцюг на підмайстрові. Тільки відв'язав ланцюг, а щоб якесь добре слово сказати – такого він і на думці не мав. Мабуть, його взяла досада за зіпсований етюд, а не за те, що змія могла вкусити учня.

Дізнавшись про такі пригоди, ви трохи краще збагнете, який зловісний, майже божевільний, шал охопив Йосіхіде. Наостанок розповім ще про один випадок, що стався з учнем років тринадцяти і міг скінчитися трагічно, і теж пов'язаний з картиною "Муки пекельні". Несподівано одної ночі того підмайстра покликано в кімнату Йосіхіде. Як хлопець туди зайшов, Йосіхіде сидів при світлі лампадки і з руки годував

м'ясом якогось дивовижного птаха. Той птах був завбільшки з kota, та й своїм настовбурченим пір'ям коло вух, великими, круглими бурштиновими очима справді-таки скидався на нього.

Х

Зроду Йосіхіде не любив, коли хтось пхав носа в його справи. Так було і з гадюкою. Навіть учні не знали, що у майстра в кімнаті. Іноді, малюючи картину, Йосіхіде клав на стіл рідкісні речі – людський череп, срібні чашки, полив'яні тарелі. А куди він їх потім ховав, ніхто й не здогадувався. Почасти з цього й виникла поголоска, що йому, мовляв, помагає бог щастя.

Здумкою, що той чудний птах потрібен для картини "Муки пекельні", підмайстер уклонився учителеві й поштиво мовив: "Я до ваших послуг". Йосіхіде ніби не чув, а, облизавши червоні губи, кивнув на птаха: "Ну як? Зовсім приручений, правда?" – "А що це за диво ? Я ще ніколи такого не бачив!" – сказав учень і недовірливо глянув на вухатого, схожого на кішку, птаха. "Як? Не бачив ? Зрештою, ти у місті виріс, тому про нього й не чував. Цього пугача кілька днів тому мені подарував один мисливець з Курама. Що правда, то правда, а таких приручених птахів не багато на світі". По тих словах, коли птах доїв поживу, Йосіхіде поволі підняв руку, погладив його зверху і покуйовдив на ньому пір'я. І в ту ж мить птах пронизливо заверещав, злетів зі столу, і, вистромивши кігті, кинувся хлопцеві в обличчя. Якби той мерщій не прикрився рукавом, то птах напевне б його поранив. Підмайстер ойкнув, почав відмахуватися рукавом, а пугач повис над ним, дзьобом клацає, не дає ні стати, ні сісти; забувши про Йосіхіде, учень шалено забігав по вузькій комірчині, а птах не відступає – тільки того й жде, аби вцілити дзьобом в око. Якби від птаха відгонило запахом опалого листя, духом гнилих овочів у мавпячому дуплі, а в навісному лопоті крил учувався шум водоспаду, то це ще нічого. А то ж підмайстрові здалося, що світло лампадки обернулося на тьмяне місячне сяйво, а вчителева кімната – на зачаровану долину серед найдикішого бескеття.

Однак не напад хижого птаха найдужче злякав підмайстра. Волосся в нього на голові стало дибом від того, що Йосіхіде з холодним серцем стежить за видовищем і, повільно облизуючи пензель, перемальовує, як дивовижний птах знущається над його учнем. Тільки-но він це збагнув, як у душу закрався невимовний страх – чи не хоче майстер бачити його мертвим?

XI

Однак не можна сказати, що Йосіхіде зовсім не хотів його смерті. Адже того вечора, покликавши підмайстра до себе, він мав потаємний намір нацькувати пугача на хлопця і змалювати його відчайдушну біганину по кімнаті. Одним поглядом збагнувши лихий задум майстра, учень несамохіть закрив голову руками і, заментувавши не своїм голосом, скулився в кутку біля дверей. В ту ж мить і Йосіхіде схвильовано закричав, птах ще дужче залопотів крильми, а на долівку щось упало і розбилось. Коли учень, удруге приголомшений, мимоволі підвів голову, в кімнаті раптом стемніло, і було чути, як Йосіхіде сердито кликав інших учнів.

Невдовзі здалеку озвався голос, потім з лампою в кімнату квапливо зайшов один підмайстер. У світлі чадної лампи було видно, що лампадка перекинулася, а там, де олія залляла долівку й татамі, лежав спритний колись пугач і в знеможі бив крилом. Йосіхіде, трохи підвівшись з-за столика – звісно, теж розгублений, – стиха щось бурмотів. Та як йому було не сердитися: чорна змія обвивала пугача від голови до крил. Мабуть, забившись у куток хлопець перекинув глека, звідти виповзла змія, а шум зчинився тоді, коли пугач кинувся її ловити. Обидва учні презирнулися, якусь хвилину збентежено спостерігаючи те видовище, потім мовчки вклонилися майстрові й тихцем вийшли з кімнати. А про пугача і змію відтоді ні слуху ні духу.

І таких пригод траплялося чимало. Я забула сказати, що Йосіхіде одержав замовлення на картину "Муки пекельні" на початку осені. Так от цілісіньку зиму підмайстри жили в страху перед дивною поведінкою

вчителя. А напровесні Йосіхіде ще дужче спохмурнів, став роздратований – видно, щось у картині не йшло на лад, хоч ескіз уже на чотири п'ятих був готовий. Навіть гірше – Йосіхіде замазав те, що досі намалював.

Однак ніхто не знав, що ж на картині до ладу не виходить. Зрештою, ніхто й не намагався дізнатись. Бо різні прикрі випадки так провчили учнів, що ті обходили майстра десятою дорогою. їм здавалося, що жити поруч з ним все одно, як бути в одній клітці з вовком чи тигром.

XII

За той час, власне, чогось особливого, вартого уваги, не сталося. Хіба ось що: старий майстер, людина твердої вдачі, іноді ні сіло ні впало, як тільки залишався на самоті, пускав сльозу. А якось один підмайстер вийшов за чимось у садок і побачив, як учитель стоїть на терасі й повними сліз очима задумливо вдивляється в небо провесни. Побачивши Йосіхіде таким, учень зніяковів і швиденько подався геть із саду. Та хіба не дивно, що самовпевнений Йосіхіде, який під час роботи над розписом "Круговорот життя і смерті" перемальовував навіть людські трупи на взбіччі, тепер, коли не міг докінчити картину "Муки пекельні" так, як задумав, раптом по-дитячому зарюмсає?

Поки Йосіхіде майже у нестямній гарячці заходився малювати картину, його донька дедалі смутнішала – дивлячись на неї, я ледве стримувала сльози. Її біляве, зроду сумне обличчя аж перемінилося: її наче поважчали, опустилися, під очима потемніло. Спочатку я гадала, що, може, дівчину гризе турбота про батька або виснажує любовний смуток. Та незабаром розійшовся поголос, що дівчину мучить своїми домаганнями наш ясновельможний пан. Як швидко виникла ця чутка, так само й щезла – про неї наче забули.

Саме в ту пору якось уночі, коли вже вибило годину першої варті[38], я проходила терасою, як раптом звідкись підскочила до мене мавпочка, прозвана Йосіхіде, і взялась смикати за поділ хакама. Ніч була тепла, в

повітрі розносилися пахощі сливового цвіту, місяць сіяв ріденьке світло. Придивившись уважніше, я побачила, як, вищиривши білі зубки і наморщивши носика, мавпочка ошаліло метушиться і скиглить. Швидше з роздратування, що мавпа забруднить мені нову спідницю, ніж від зловісного передчуття я спочатку хотіла штурхнути мавпу ногою і піти далі, та через хвилю згадала про того слугу, який покарав її і збувся ласки у панича. Крім того, поведінка мавпи була аж надто незвичайна. А тому-то, зважившись, я ступила кілька кроків туди, куди вона тягла. Я саме обійшла ріг будинку й зупинилася там, звідки було видно навіть у нічній сутіні білястий ставок під тендітним віттям сосен, як несподівано до мого вуха долетіли голоси стишеної суперечки. Потім знову все завмерло: в імлистому садку під місячним сяйвом не було чути жодного звуку, лише в ставку плюскотіла риба. Але ж щойно там хтось сперечався! Я несамохіть спинилася. "Якщо це бешкетники, то я їм покажу, де раки зимують!" – вирішила і, затамувавши подих, наблизилася до дверей.

XIII

Та мавпа, очевидно, вважала, що я надто довго вагаюсь. Вона нетерпляче кілька разів оббігла навколо мене, а потім, здушеним голосом проскімливши, одним махом стрибнула мені на плече. Я одразу відхилила голову набік, щоб мавпа не подряпала мені шию, а, падаючи вниз, не роздерла рукав суйкана. І тої ж миті я нехотячи заточилась і, задкуючи, плечима вдарилась об двері. Коли вже так сталося, то я довго не роздумувала: мерщій відчинила навстіж двері й лаштувалась бігти всередину, куди не доходило місячне світло. Та раптом злякалася: перед моїми очима з кімнати прожогом виринула якась жіноча постать. Мало не налетівши на мене, вона спіткнулася в дверях і, впавши на коліна, захекана, глянула на мене, як на страховисько.

Мабуть, не треба казати, що то була донька Йосіхіде. Тої ночі дівчина видалася мені цілком іншою людиною: її широко розплющені очі виблискували, щоки, мабуть, пашіли вогнем, зім'яте кімоно надавало їй властивої юному віку принади. Невже це вона – ота тендітна, завжди

така стримана, донька Йосіхіде? Спершись об одвірок, у місячному сяйві я милувалася постаттю юної красуні, а прислухаючись до квапливої ходи якоїсь людини, що швидко віддалялася, спокійно очима запитувала: "Хто це?"

Але дівчина, прикусивши губи, тільки мовчки заперечливо похитала головою. Яка вона була нещасна! Я нахилилася до неї і пошепки на вухо спитала: "Хто це?" Але дівчина знову заперечливо похитала головою і нічого не відповіла. Тільки на довгих віях забриніла сльоза, а губи ще міцніше стулилися. На жаль, я зроду нетямуща вдалася. Тож і тепер не здобулася на слово, а прислухаючись, як б'ється серце в дівчини, стояла, немов укопана. Бо сумління мені підказувало, що розпитувати не годиться.

Не пам'ятаю навіть, чи довго тривало моє заціпеніння. Та нарешті я опам'яталася, причинила двері й, глянувши дівчині в очі, якомога лагідніше промовила: "А тепер вертайтеся у свій pokій". Відчуваючи, як у душу закралася тривога і сором – навіть не знаю перед ким, – наче я підгледіла щось недозволене, я тихцем пішла назад по своїх слідах. Та не ступила я ще й десяти кроків, як хтось боязко смикнув мене ззаду за поділ хакама. Я збентежено оглянулася. І як ви гадаєте, хто це був? Коло моїх ніг, склавши докупи передні лапки і теленькаючи золотим дзвіночком, як ніколи сумирно, з похиленою голівкою стояла мавпа, прозвана Йосіхіде!

XIV

Після тої нічної пригоди минуло десь з півмісяця. І от одного дня несподівано Йосіхіде з'явився у дворі й попросив негайної аудієнції у нашого ясновельможного пана. Бо хоч він і був незначного роду, та вже давно запобіг панової прихильності. Наш ясновельможний пан будь-кого просто так не приймав, а от того дня він радо, з великою охотою, наказав покликати Йосіхіде до себе. Як завжди, одягнутий в темно-жовте каріґіну, в зім'ятому момієбосі, ще понуріший, ніж завжди, Йосіхіде шанобливо вдарив чолом перед паном Хорікавою і хрипким голосом

промовив: "Я прийшов з приводу картини, яку ви звеліли намалювати. Я трудився не покладаючи рук і вдень, і вночі. І можу сказати, що зусилля мої не пропали марно: сьогодні вже видно обрис картини". – "Вітаю! Я цим вельми задоволений". В голосі нашого ясновельможного пана, однак, почувалася байдужість. "Власне, нема з чим мене вітати, – трохи роздратовано відказав Йосіхіде, втупивши очі в підлогу. – Хоч обрис картини й видно, та одного все-таки я не можу зробити". – "Чого ?" – "Взагалі я не в змозі намалювати того, чого не бачив на власні очі. Якщо ж навіть і намалюю, то ніколи не буду задоволений. А це все одно, як не намалювати". – "Виходить, щоб намалювати картину "Муки пекельні", тобі необхідно побачити саме пекло?" – на устах ясновельможного пана сплила глузлива посмішка. "Авжеж, любий пане. Торік, під час великої пожежі, я мав нагоду зблизька споглядати видовище, схоже на пекельний вогонь. І якщо мені вдалося намалювати полум'я в картині "Бог Фудо у вогняному вирі", то лише завдяки тій пожежі. Ви, здається, бачили цю картину?" – "А як з грішниками? Ти, мабуть, пекельних воїнів не бачив", – немов пускаючи повз вуха маляреві слова, допитувався пан Хорікава. "Я бачив закуту залізним ланцюгом людину, з усіма подробицями змалював як її мордує хижий птах. Тож не можна сказати, що не уявляю собі, яких тортур зазнають грішники в пеклі. А щодо пекельних воїнів, – Йосіхіде гірко посміхнувся, – то вони не один раз з'являлися мені у сні: з бичачими й кінськими головами, трилікі й шестиногі, вони безгучно плескали лапами, безгучно розтуляли свої пащі. І так майже щодня і щоночі вони понадилися мене мучити. Ні, не тих демонів я не можу намалювати". Навіть нашого пана, здається, приголомшили такі слова. Якусь хвилю він видивився невдоволено на Йосіхіде, а потім сердито насупив брови й різко запитав: "А чого ж ти не можеш намалювати?"

XV

"Якраз посередині ширми я задумав намалювати, як у пекельну безодню падає карета, оздоблена листям арекової пальми", – вперше Йосіхіде наважився сміливо глянути нашому панові в очі. Я чула, що той маляр ставав якийсь біснுவатий, коли згадував про картину. Так само і

тепер його погляд блискав справжнім божевіллям. "А в тій кареті, розпустивши чорні коси, на пекельному вогні мучиться чарівна придворна дама: задихаючись від диму, вона задерла голову, звела брови, одною рукою хапаючи завісу, хоче захиститися від зливи вогняних іскор. А навколо шугають хижі птахи й жадібно клацають дзьобами... Так от я ніяк не можу намалювати тої дами в кареті". – "Ну то що?" – квапив його ясновельможний пан Хорікава на диво повеселілим голосом. Червоні губи Йосіхіде затремтіли, як у хворого на пропасницю, і він наче уві сні ще раз повторив: "Саме цього я не можу намалювати, – а потім з раптовою натугою додав: – Звеліть на моїх очах запалити карету, оздоблену листям арекової пальми. І якщо можна..." На мить наш ясновельможний пан спохмурнів, але враз зареготав і поспіхом проказав: "Накажу зробити все, що ти просиш. А можна чи не можна – про це не варто й думати". Як почула я ті слова, то, мабуть, від передчуття мені стало моторошно. А тут ще й вигляд нашого пана геть змінився: в кутках рота виступила біла піна, міжбрів'я засіпалося – здавалось, він заразився божевіллям Йосіхіде. "І карету накажу запалити, – по кількох словах ясновельможний пан Хорікава хрипко зареготав, – а всередину посадовлю чарівну жінку в одязі фрейліни. І буде ця жінка у вогні й димі тяжко каратися. Ти перший у світі додумався таке намалювати. Ти заслужиш винагороди. Я звелю віддячити тобі". Від тих слів Йосіхіде раптово зблід, заворушив губами, як засапана людина, тіло його ослабло, він упав обома руками на долівку і заходився дякувати нашому панові: "О, які ви добрі! Яке щастя!" Мабуть, разом із словами ясновельможного пана перед очима Йосіхіде постав жах задуманої сцени. Саме того разу вперше за ціле життя Йосіхіде видався мені нещасною людиною.

XVI

Збігло кілька днів. І от одної ночі наш ясновельможний пан викликав Йосіхіде і перед його очима, як було обіцяно, велів спалити карету, оздоблену листям арекової пальми. Та сталася ця подія не біля палацу, а на віллі "Юкіґе", – так називають її серед простолюддя, – коло столиці, де колись мешкала молодша панова сестра.

Вже давно ніхто не жив на тій віллі, тож і просторий сад зовсім здичавів, запустів. А може, так лише видавалося людям, яким довелося бачити цю безлюдну оселю. Про долю панової сестри, що тут померла, ходили різні чутки. Приміром, що кожної безмісячної ночі ще й тепер можна помітити, як терасою понад землею пропливає постать у чудному малиновому кімоно. Зрештою, хіба це так дивно? Адже самотня навіть в ясний день оселя, тільки-но западали сутінки, наганяла людям великого страху: моторошно жебоніли у саду потічки, у зоряному небі привидами шугали болотні бугаї.

Того разу ніч також була безмісячна, темна, хоч в око стрель. Наш ясновельможний пан у жовтуватому наосі[39], темно-бузковому хакама з гербами сидів на високій подушечці з парчевою облямівкою, а навколо нього при світильниках під верандою вмовився його причет. З-поміж усіх слуг нашого пана особливо вирізнявся один здоровань – самурай, що міг оленячого рога зламати після того, як під час війни у Мітіноку з голоду наївся людського м'яса: оперезавши живота широким поясом, він урочисто сидів біля веранди й притримував меч руків'ям униз. У мерехтливому світлі вся ця сцена чомусь справляла гнітюче враження, здавалася лихим сном. А надто, коли я помітила, як над каретою з високим верхом, незапряженою, налягає темінь, чорні голоблі лежать на підставці, а позолочена оздоба ряхтить зорями – хоч була весна, та поза шкірою наче мороз пішов. Однак годі було дізнатися, що ж у кареті – завіса з візерунчастою облямівкою щільно заслоняла вхід усередину. Неподалік стояли слуги із запаленими смолоскипами і ревно стежили, щоб вітер не відносив диму до веранди.

Сам Йосіхіде, одягнутий в темно-жовте карігіну, в момієбосі, стояв навколішках навпроти веранди; він здавався ще меншим, жалюгіднішим, наче всіяне зірками небо тягарем лягло на його плечі. За ним видніла ще одна зігнута постать у карігіну та момієбосі – напевне, запрошений на таке видовище один з підмайстрів Йосіхіде. Він зіщулювся в пільмі на чималій віддалі від мене, що я навіть не могла розібрати кольору його одержі.

Либонь, надходила північ. У темряві, що огорнула і дерева, і струмки, припинили людські голоси (вже було чути навіть власне дихання), тільки нічний легіт шелестів листям і розносив по саду їдкий дим смолоскипів. Ясновельможний пан Хорікава якийсь час сидів мовчки, невідривно стежачи за дивовижною сценою, потім заворушив колінами, підсунувся на подушечці й різким голосом крикнув: "Йосіхіде!" Маляр, видно, щось відповів, але я тільки почула щось схоже на стогін. "Йосіхіде! Сьогодні вночі я зроблю, як ти бажав: звелю перед тобою запалити карету", – промовив пан Хорікава і скося презирнувся зі своїми підручними. Здавалось, вони якось значуще всміхнулися. А може, лише так видалося – хтозна. На слова ясновельможного пана Йосіхіде несміливо підвів голову й звернув погляд на веранду, але не видобув із себе жодного слова. "Отож, уважно гляди. На тій кареті я раніше їздив. Ти, мабуть, пам'ятаєш... А нині маю намір її спалити й показати тобі справжнє пекло, – пан Хорікава замовк і оглянувся на свій почет, а відтак неприємним голосом докинув: – У цій кареті зв'язана грішниця. Коли ж накажу запалити карету, її тіло й коси згорять у вогні, негідниця сконає у страшних муках. Кращої моделі для картини годі й шукати. Не забудь придивитися, як обвуглюватиметься білосніжна шкіра, як звиватимуться в небо іскри з чорного волосся грішниці, – втретє наш пан перервав свою мову (видно, щось його непокоїло), труснув плечем і засміявшись додав: – Довіку не буде такого видовища. Я теж подивлюся. Гей, піднімайте завісу, і покажіть-но Йосіхіде жінку в кареті!"

Почувши цей наказ, один слуга, високо тримаючи смолоскипа, навпростець підійшов до карети й рвучко, одною рукою, підняв завісу. Тріскотливе полум'я смолоскипа на мить хитнулося і яскраво освітило середину вузької карети – там сиділа жорстоко закута ланцюгом жінка. Хто вона? Хіба можна було в цьому помилитися? На розкішне, вимережане вишневим цвітом, шовкове вбрання спадає блискуче волосся, шпилька на голові сяє золотом, зграбне, тендітне тіло, лагідний, якийсь засмучений профіль лица з пов'язкою на роті. Та це ж вона, донька Йосіхіде! Я трохи не закричала.

Тої ж миті слуга навпроти мене притьмом підвівся і, міцно стискаючи в руці меч, строго видивився на Йосіхіде. А його, на превеликий подив, наче заворожило те видовище. Щойно він сидів зігнувшись, а ось уже зірвався на ноги, простягнув уперед руки й мимоволі кинувся був до карети. На жаль, у темряві годі було впізнати жіноче лице. Тож Йосіхіде спинився, обличчя зблідло, постать завмерла в пільмі, наче підвішена в повітрі невидимою силою. Та враз пролунав наказ ясновельможного пана Хорікави: "Запаліть!" – і карету обступило полум'я смолоскипів.

XVIII

За хвилю вогонь лизнув уже верх карети. Бузкові китички під дашком заколихалися, білястий дим заплубочився знизу, раптом щось обірвалося – завіса, рукав чи, може, бляшана оздоба – і в усі боки сипнув іскристий дощ. Та хіба можна переказати словами таке страхіття? Язики шаленого полум'я огортали карету й п'ялися до неба; здавалося, ніби на землю впало сонце й розливає навкруги потоки небесного вогню. Спершу я мало не зойкнула, а тепер, напівжива, стояла й розгублено дивилася на це страхіття. Бо що ж я могла вдіяти? А от Йосіхіде...

Я не можу забути виразу його обличчя. Йосіхіде несамохіть кинувся було до карети, але зупинився, коли полум'я спалахнуло, і, простягнувши вперед руки, жадібним поглядом прикипів до вогню, наче вдихав його своїми грудьми, – у відблисках полум'я на його бридкому зморщеному обличчі було ясно видно заріст. Широко розплющені очі, скривлені губи, судомне посмикування щокі яскраво виказувало, що навпереміну його душу опановує то страх, то мука, то подив. Либонь, навіть у розбійника, якому от-от мають відтяти голову, чи в грішника, що допустився десяти гріхів і п'яти злочинств, на суді перед десят'ма володарями пекла не було на лиці такого страждання. А тим часом і здоровань-самурай мимоволі зблід і боязко озирнувся на нашого ясновельможного пана.

Та наш ясний пан Хорікава міцно стулив губи й, на мить не відриваючи погляду від карети, коли-не-коли зловісно посміхався. А в кареті... О, мені не стає духу переповісти, що діялося в кареті!

Білосніжне, зведене догори обличчя жінки, що задихається від диму, скуйовджене волосся, поійняті вогнем шати з вимережаним вишневим цвітом – хіба може бути щось страхотливіше? А коли нічний вітер подужчав, здмухнув дим, ворухнув полум'ям, розсипаючи іскри золотими порошинками на червоному тлі, то стало видно, як дівчина закусила пов'язку і, мало не розриваючи ланцюга, звивається у муках. Здавалося, ніби перед нами справжнє пекло. Не тільки мені, але, напевне, й здорованеві самураєві з того жаху волосся настовбурчилося.

Ще раз дмухнув вітер, і зашелестіло верхів'я дерев у саду – так, мабуть, всі подумали. Я не встигла збагнути, звідки той шум у темному небі, як щось чорне пролетіло понад землею з даху вілли й прожогом стрибнуло в охоплену вогнем карету. Пропалені червоні ґрати обвалилися, чорне створіння кинулося на відхилене назад плече дівчини, закричало болісно жалібним, різким, як від розірваного шовку, голосом і вишмигнуло з диму. Потім завищало ще і ще раз. Як у нестямі, в лад з цим криком ми теж зойкнули. Бо перед вогняною стіною до дівочого плеча причепилася мавпа з двору пана Хорікави, прозвана Йосіхіде.

XIX

Але мавпу було видно тільки одну мить. Ще не встигли піднятися до неба золоті іскри, як чорний дим поглинув і мавпочку, і дівчину. Посередині саду лише гуготіло полум'я карети. Скоріш то було не просто полум'я, а стовп вогню – пекельного вогню, що намагався спопелити всіяне зірками небо.

А незворушна постать Йосіхіде перед стовпом вогню – яке диво! Зморщене обличчя того Йосіхіде, який щойно страждав пекельними муками, тепер відсвічувало невимовним блиском, екстазом: забувши про ясновельможного пана, він притис руки до грудей і стояв, як укопаний, а очима, здавалось, не помічав, що це його донька конає в полум'ї. Його погляд втішали переливи вогню і постать нещасної жінки, байдуже якої. Та дивувало не лише те, що Йосіхіде радо споглядав конання своєї єдиної доньки. На його обличчі тоді була якась хижа зловісна

врочистість, що межує з суворістю короля звірів – лева, який тільки в сні може привидітися. Сила-силенна нічних птахів, сполоханих раптовим вогнищем, кружляли над садом і пронизливо кричали, але, здавалось, не наважувалися промайнути коло Йосіхіде. Можливо, очам невинних створінь відкривалося схоже на німб сяйво незбагненої величі маляра. А що вже казати про людей? Усі, навіть слуги, затамувавши подих, з тремтливим серцем, переповненим чудної радості, наче перед ними новоосвячений образ Будди, вступилися в Йосіхіде. Та хіба не вражали своєю величчю тріскотливе полум'я, ширячись по небу, і заляклий перед ним маляр? Тільки одна людина, ясновельможний пан Хорікава на веранді, не був як інші: обличчя його зблідло, в кутиках рота виступила піна, затиснувши в долонях коліна, він сапав, як загнаний звір...

XX

Хтось прохопився, і незабаром всі довідалися, що на віллі "Юкіге" ясновельможний пан Хорікава спалив карету. Правда, про ту подію ходили найрізноманітніші чутки. Передусім чому ясновельможний пан спалив доньку Йосіхіде? Найчастіше чулося, нібито він так учинив через неподілене кохання. Однак я певна, що наш ясновельможний пан мав намір лише тяжко покарати злого маляра, який заради своєї картини нічим не гребував, навіть людським життям. А що це не брехня, ручусь – на власні вуха чула від нашого пана.

Після тої ночі, коли на очах Йосіхіде згоріла його донька, ще дужче зміцніло його тверде, як камінь, прагнення довершити картину. Дехто називав його твариною у людській подобі. Бо хто ж іще зречеться батьківської любові до рідної дитини? А панотець з Йоґава, який теж уважав Йосіхіде відступником, частенько казав: "Хоч би яких вершин досяг він у мистецтві, а як не зрозуміє п'яти принципів[40], то горітиме в пеклі".

Та минув лише місяць, а Йосіхіде довершив картину, негайно приніс у двір і попросився показати її нашому ясновельможному панові. Саме тоді до палацу пана Хорікави завітав і панотець з Йоґава. Як побачив він ту

картину на ширмі, то був просто приголомшений страхіливою вогняною бурею, що шугала між небом і землею. Спочатку він похмуро дивився на Йосіхіде, та незабаром, якимось несамохіть ударивши руками по колінах, вигукнув: "Чудово!" Я й досі не забуду, як, зачувши цю похвалу, наш ясновельможний пан силувано посміхнувся.

Відтоді про Йосіхіде ніхто, принаймні у дворі, поганим словом не прохопився. Певно, тому, що кожну людину, навіть ненависника, вражала суворість картини, лякала правда пекельних мук.

Але в ту пору Йосіхіде вже не було на цьому світі. Тільки-но він домалював картину, як наступної ж ночі повісився на сволюку у своїй кімнаті. Можливо, втративши доньку, він не міг далі жити. Його труп ще й досі лежить у землі, де колись була його оселя. Та минув уже не один десяток років, тож надгробок, напевне, полупався від негоди і заріс мохом, як на могилі споконвіку невідомої людини.